

**СИЛА ПРАВА І ПРАВО СИЛИ:
ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР
ТА СУЧАСНЕ БАЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ**

МІЖНАРОДНА АСОЦІАЦІЯ ІСТОРИКІВ ПРАВА
Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі» (ПУЕТ)

СИЛА ПРАВА І ПРАВО СИЛИ: ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР ТА СУЧАСНЕ БАЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Матеріали
XXXII Міжнародної історико-правової конференції
(28–31 травня 2015 року, м. Полтава)

Київ – Полтава
ПУЕТ
2015

УДК 340.1
ББК 67.2
С36

*Рекомендовано до друку Президією Міжнародної асоціації істориків права та
Вченою радою Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.*

Редакційна колегія:

І. Б. Усенко (голова), *Є. В. Ромінський* (відп. секр.), *А. Ю. Іванова*,
В. Є. Кириченко, *Н. М. Крестовська*, *Г. В. Лаврик*, *О. О. Малишев*, *І. В. Музика*,
А. О. Сокіл, *О. Н. Ярмиш*

Сила права і право сили: історичний вимір та сучасне бачення проблеми :
С36 матеріали XXXII Міжнародної історико-правової конференції (28–31 трав-
ня 2015 року, м. Полтава). – Київ – Полтава : ПУЕТ, 2015. – 384 с.

ISBN 978-966-184-207-5

У матеріалах конференції представлено стислий виклад доповідей, поданих
на XXXII Міжнародну історико-правову конференцію «Сила права і право
сили: історичний вимір та сучасне бачення проблеми» (м. Полтава,
28–31 травня 2015 р.).

УДК 340.1
ББК 67.2

*Матеріали друкуються в авторській редакції мовами оригіналів.
За виклад, зміст і достовірність матеріалів відповідають автори.*

ЗМІСТ

Кириченко В. Є. (Харків) <i>Jus resistendi</i> – право сили чи право права?	15
Иванников И. А. (Ростов-на-Дону, Российская Федерация) <i>Сила и справедливость в праве</i>	21
Лаврик Г. В. (Полтава) <i>Правомірність війни та заборона погрози силою або її застосування в контексті історико-правового розвитку</i>	29
Сайфуліна Ю. В. (Чернівці) <i>Право і сила: деякі філософсько-правові проблеми</i>	33
Юдін З. М. (Одеса) <i>Сила договору: принцип pacta sunt servanda та сучасне право</i>	37
Бостан С. К., Бостан Л. М. (Запоріжжя) <i>Женевський «Комітет п'яти» та його роль у становленні міжнародного гуманітарного права</i>	42
Усенко І. Б. (Київ) <i>Українські історики права на фронтах Другої світової війни</i>	50
Гладкий С. О. (Полтава) <i>Сила права: особистісно-психологічний вимір</i>	56
Цветкова Ю. В. (Київ) <i>Від пацифізму до «священної війни» та у зворотному напрямку: зміни у церковній доктрині правового статусу війни та військових</i>	60
Музика І. В. (Київ) <i>Вічний мир: утопія чи реальність</i>	64
Андрусак Т. Г. (Львів) <i>Ідея збройної боротьби за національне визволення в українській правовій думці</i>	71
Колесников К. Н. (Днепропетровск) <i>От Владимира до Владимира: образ Херсонеса-Корсуни и легитимация аннексии сакральными мотивами</i>	76
Макарчук В. С. (Львів), Макарчук А. В. (Київ) <i>Еволюція зовнішньополітичної доктрини Росії (поч. XX – поч. XXI ст.): аспекти ідеологічного та правового обґрунтування</i>	85
Бунчук О. Б. (Чернівці) <i>Імперська ідеологія в Росії</i>	98

Скакун О. Ф. (Севастополь) <i>Правовое обеспечение экономической безопасности государства.....</i>	102
Ярмыш О. Н. (Київ), Сокіл А. О. (Полтава) <i>Соціально-політичні конфлікти у податковій сфері та їх розв'язання (в контексті етатистського та антропосоціокультурного підходів): історія та сучасність</i>	106
Зозуля Є. В. (Кривий Ріг) <i>Нормативно-правове та організаційне забезпечення антитерористичної діяльності органів внутрішніх справ України (історико-правові аспекти)</i>	113
Гавриленко О. А. (Харків), Цибулькін В. В. (Київ) <i>Організаційно-правові засади діяльності розвідувальних органів США: історико-юридичний екскурс</i>	119
Яцишин М. М. (Луцьк) <i>Правовий режим воєнного стану та суміжні категорії</i>	128
Зайцев Л. О. (Харків) <i>Особливості введення та скасування воєнного стану на українських землях у роки Другої світової війни.....</i>	131
Дамирли М. А. (Одеса) <i>Диалог на пересечении сравнительного правоведения и истории права: сравнительная история права.....</i>	135
Крестовська Н. М. (Одеса) <i>Інтерв'ю з минулим, або соціологія в історико-правовому дослідженні</i>	142
Редькина Е. Н. (Симферополь) <i>Оккупационные власти на Крымском полуострове: историко-правовые параллели.....</i>	147
Ярмыш Н. Н. (Київ) <i>Сила закона в его справедливости</i>	152
Бараш Є. Ю. (Київ) <i>До питання гуманізації виконання та відбування покарання у виді довічного позбавлення волі</i>	159
Книженко О. О. (Київ) <i>Про публічне та приватне кримінально-правових санкцій.....</i>	165
Матвєєва Л. Г. (Одеса) <i>Правосвідомість транзитивного суспільства: між верховенством права та правовим нігілізмом</i>	169

Ляхівненко С. М. (Полтава) <i>Принципи міжнародного гуманітарного права, закріплені Женевськими конвенціями 1949 р. та їх реалізація.....</i>	173
Стащак А. Ю. (Харків) <i>Історико-правові засади формування термінологічного апарату права біженців.....</i>	178
Волощенко-Віслобокова О. М. (Київ) <i>Правові підстави гуманістичної діяльності церкви в умовах військової агресії в Україні та необхідність вдосконалення українського законодавства у сфері свободи совісті</i>	183
Кульчій О. О. (Полтава) <i>Законодавче забезпечення державної політики у сфері мас-медіа в умовах інформаційного протиборства</i>	188
Бедрій М. М. (Львів) <i>Звичасве право Фінікії та її колоній</i>	193
Малишко В. М. (Дніпропетровськ) <i>Правові засади дій американських приватних військових компаній у світовому океані: історія і сучасність</i>	198
Балтаджи П. М. (Одеса) <i>Усна народна творчість як історична форма вираження національної ментальності</i>	203
Федоренко Т. Н. (Николаев) <i>Специфика формуляра Оленинской редакции Устава Владимира Святославича о десятинах, судах и церковных людях.....</i>	207
Ковальова С. Г. (Миколаїв) <i>Сила права vs право сили: литовсько-руські правотворчі та правозастосовні концепції XVI ст.</i>	213
Бондарук Т. І. (Київ) <i>Литовський статут як ідея права</i>	219
Сокальська О. В. (Київ) <i>«Право сильного» як характерна риса українського судочинства литовсько-польської доби</i>	223
Кіндюк Б. В. (Маріуполь) <i>Владні змагання між гетьманським урядом П. Полуботка і Першою Малоросійською колегією (1722–1723 рр.)</i>	228
Худояр Л. В. (Київ) <i>Гайдамаччина та Коліївщина: повстання чи громадянська війна.....</i>	234
Козаченко А. І. (Полтава) <i>Діяльність Полтавського земства в період Першої світової війни</i>	242
Самойленко Е. А. (Київ) <i>Деятельность российской царской полиции в годы Первой мировой войны.....</i>	247

Горбачев В. П. (Кривой Рог)

Роль военного и военно-морского прокуроров в возбуждении уголовных дел в Российской империи 254

Терела Г. В. (Полтава)

Статут Міжнародної організації праці як складова Версальського мирного договору: історико-правові аспекти 259

Ткаченко А. О. (Суми)

Банківські установи в умовах воєнних конфліктів: історично-правове дослідження 263

Стрілець В. В. (Полтава)

Військове питання в політико-правових поглядах українських радикал-демократів 268

Сворах С. Д., Татарин А. Б. (Івано-Франківськ)

Демократичний концепт у політико-правовій доктрині українського лібералізму ХІХ – початку ХХ ст. 271

Коваль А. Ф. (Львів)

Особливості утвердження українського народу та української нації у працях Володимира Старосольського 277

Міхневич Л. В. (Київ)

Право війни в дослідженнях професора О. О. Ейхельмана 283

Губар К. А. (Київ)

Держава, право, мораль та війна: за поглядами М. О. Олесницького 289

Іванова А. Ю. (Київ)

Суди честі в період української революції 1917–1921 рр.: нормативне регулювання 294

Труш С. М. (Харків)

Насильство як основа діяльності надзвичайних комісій (на матеріалах ХГНК, 1919–1922 рр.) 299

Валецкая О. В. (Николаев)

Институт трудовой дисциплины в довоенный период и период начала Второй мировой войны 304

Окіпнюк В. Т. (Київ)

Нормативно-правове регулювання діяльності органів державної безпеки УРСР з обліку збитків, завданих нацистською окупацією 308

Рекотов П. В. (Запоріжжя)

Протиправний характер нормативних документів, що вимагали або допускали злочинну поведінку гітлерівських окупантів щодо військовополонених 311

Вовк Ю. Є. (Рівне) <i>Організація діяльності уряду УРСР у вересні 1941 – січні 1943 року.....</i>	316
Терлюк І. Я. (Львів) <i>Радянізація як форма окупації західних українських земель.....</i>	321
Андрушко А. В. (Ужгород) <i>Каральна психіатрія та проблеми кримінально-правової протидії її використанню в Радянському Союзі</i>	327
Юрій І. А. (Одеса) <i>Доктринальне забезпечення воєнної реформи на сучасному етапі українського державотворення.....</i>	332
Малишев О. О. (Київ) <i>Витоки археологічного права Франції: Закони Карконіно (1941–1942 рр.).....</i>	337
Галай А. О. (Київ) <i>Юридичні клініки: три тези про вибір молоддю сили права.....</i>	346
Розумный М. А. (Харьков) <i>Религиозные доктрины лесного права.....</i>	351
Муллер В. С. (Одесса) <i>Понимание прошлого правовых систем как двойная рефлексия: герменевтический подход</i>	355
Андрусак І. П. (Львів) <i>Іван Франко про гендерну рівність</i>	359
Гаврецька М. Й. (Івано-Франківськ) <i>Правовий режим української мови в Галицькій Соціалістичній Радянській Республіці (ГССР)</i>	364
Фоміна М. А. (Миколаїв) <i>Підвищення довіри до судової влади як правовий захід запобігання і подолання інформаційної війни</i>	367
Ромінський Є. В. (Київ) <i>Деякі особливості мирних договорів княжої доби</i>	372
Відомості про авторів	377

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ МАС-МЕДІА В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА

Виважений, науково-обґрунтований підхід до формування і реалізації інформаційної політики в умовах інформаційного протиборства вимагає її належного законодавчого забезпечення.

Відтік історії інформаційного протиборства дослідники ведуть з часів Стародавнього Сходу¹. Однак важливішого значення остання набуває в умовах постіндустріального суспільства.

Сьогодні в Україні визначено й законодавчо зафіксовано основні стратегічні напрями та принципи державної інформаційної політики, ухвалено ряд відповідних концепцій та програм. Водночас має місце непослідовність, неузгодженість конкретних заходів у сфері практичного втілення цієї політики між собою так з розробленими стратегіями та концепціями.

Державна політика у сфері мас-медіа стає важливою складовою державної політики: зовнішньої та політики національної безпеки зокрема. Відповідно до ст. 6 Закону України «Про інформацію» державна інформаційна політика – це «сукупність основних напрямів і способів діяльності держави з отримання, використання, поширення та зберігання інформації». Це визначення із певними уточненнями може бути застосоване і до політики щодо масової інформації. Відтак, державну політику у сфері масової інформації можна визначити як сукупність основних напрямів і способів діяльності держави з отримання, використання, поширення та зберігання масової інформації, у тому числі визначення державою принципів та законодавче регулювання здійснення діяльності, спрямованої на отримання, використання, поширення та зберігання масової інформації фізичними та юридичними особами.

Інформаційна політика не перебуває у «правовому вакуумі». Значна кількість нормативно-правових актів регламентує окремі її аспекти. Зокрема, це Закони України «Про основи національної безпеки України», «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про інформаційні шпентети», «Про державну таємницю», «Про Національну систему конфіденційного зв'язку», «Про захист суспільної моралі», «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.», а також підзаконні акти, наприклад Постанова Верховної Ради України, якою затверджено «Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України» (січень 1997 р.). Однак нормативне регулювання державної політики у сфері масової інформації є недостатнім, здійснюється партикулярно (норми роздроблені у різних нормативних актах і частково дублюють загальні положення). Можна констатувати наявність

певних декларативних положень на рівні Законів України, однак вони не знаходять свого належного розвитку у підзаконних нормативних актах, не достатньо деталізуються у конкретні завдання, що мають бути втілені конкретними суб'єктами. Це негативно позначається на реалізації навіть тих програмних цілей, які задекларовані. Особливо негативно, як продемонструвала практика, це відображається на безпековій складовій інформаційної політики у сфері мас-медіа.

Відтак залишається актуальним пошук оптимальних моделей формування та реалізації інформаційної політики у сфері масової інформації, для чого, зокрема, доцільно вивчати та, в міру можливості, раціонально застосовувати зарубіжний досвід (особливо в умовах інформаційного протиборства).

В зарубіжних державах нині не існує єдиної моделі регулювання інформаційної сфери. В кожному регіоні світу та кожній країні наявні свої внутрішні особливості, які згодом і визначають специфіку цього процесу загалом. У «західній» моделі основна роль відводиться ліберальному погляду держави на інформаційний ринок і робиться наголос на побудові супермагістралей та їх універсальному обслуговуванні, в «азійській» – приділяється більше уваги державному регулюванню ринку, спостерігається прагнення встановити зв'язок між традиційними культурними цінностями і невідворотними соціальними змінами². Однак спільною актуальною рисою при цьому залишається увага до проблем інформаційної безпеки (причому в контексті не лише захисту інформації, а й захисту від інформації).

На даний час інформаційне законодавство України загалом відповідає європейським та світовим стандартам. Проте, керівництво багатьох держав вважає «національну безпеку» (або свою власну) важливішою за права і свободи громадян. Значна кількість світових лідерів вбачають у медіа лише засіб пропаганди або національного розвитку – зброю, яку потрібно використовувати проти власних суперників як політичних (у боротьбі за владу) так і зарубіжних³.

Водночас, цікавим є досвід законодавчого регулювання відносин у сфері масової інформації в умовах воєнного стану в державах (передусім «еталонах демократії»). Скажімо, в США ставлення до свободи слова є особливим. Це право закріплено першою поправкою до Конституції США і несприйняття громадською думкою та журналістами жодної цензури є чинником, з яким в усі часи мало рахуватися керівництво цієї держави.

Проте в умовах Першої та Другої світових воєн, інформаційного протиборства, що їх супроводжувало, в США була запроваджена доволі жорстка цензура інформації (передусім військової), її джерел (включаючи солдатські листи). В США 15 червня 1917 р. було прийнято Закон «Про шпигунство», який викликав дискусії як у Конгресі, так і в американському суспільстві. Вже наступного року було прийнято Закон «Про підбурювання до заколоту»⁴. Військовому міністерству було надано повноваження регулювати питання діяльності військових кореспондентів,

хоча за ними залишалося право інформувати народ про військові події, але категорично заборонялося видавати будь-які відомості, що могли бути використані ворогом⁵. Досвід, набутий під час Першої світової війни використовувався американським урядом і в подальших війнах та конфліктах.

Таким чином, якщо для «західної» моделі використання адміністрування інформаційної сфери (зокрема мас-медіа) є виключним (застосовується остання в ситуаціях крайньої загрози національній безпеці), то для «азійської» моделі є характерним застосування перманентного регулювання інформаційної сфери.

Аналізуючи іноземний досвід, слід визначитися з тим, яка модель інформаційної політики є прийнятною для сучасного рівня розвитку суспільних відносин в Україні. Зважаючи на вектор зовнішньополітичного розвитку держави, устремління більшості громадян та історичні традиції, можна зробити висновок, що Україні більш властивий західний вектор з послідовним закріпленням пріоритету прав людини в інформаційній сфері.

Основними складовими механізму реалізації державної політики у сфері мас-медіа є законодавчо-правовий, організаційний, економічний, соціальний та інші елементи, які взаємодіють між собою з метою досягнення цілей державної політики в галузі ЗМІ⁶. Відтак, актуальним завданням є законодавче закріплення основ державної політики у сфері мас-медіа, що надасть можливість однозначно визначити пріоритет і завдання у цій сфері. Однак це завдання є вкрай складним, оскільки вимагає пошуку і закріплення балансу між інформаційними правами і свободами громадян та заходами контролю за інформаційною сферою. Питання цього балансу гостріше постає в умовах військового стану. Прийнятий 12 травня 2015 р. законопроект «Про правовий режим воєнного стану» визначає з-поміж заходів правового режиму воєнного стану «регулювання роботи підприємств телекомунікацій, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів ... засобів масової інформації, а також використання місцевих радіостанцій, телевізійних центрів та друкарень для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення; заборону роботи приймально-передавальних радіостанцій особистого і колективного користування та передачі інформації через комп'ютерні мережі».

Якщо у пропозиції заборони користування мобільними пристроями зв'язку військовим ці норми частково вже знайшли своє втілення, то з мережею Інтернет ситуація значно складніша, оскільки можливості для її контролю з боку держави в Україні поки-що незначні. Водночас, з розвитком науково-технічного прогресу та мережі Інтернет виникає потреба у постійному вдосконаленні чинного законодавства у цій сфері.

Необхідно зазначити, що в Росії вже реалізуються спроби регулювання правовими засобами суспільних відносин щодо поширення інформації за допомогою Інтернет. У Законі Російської Федерації «Про ЗМІ» під «мережовим

засобом масової інформації» розуміється будь-який веб-сайт в мережі Інтернет, зареєстрований як засіб масової інформації.

Масовою інформацією можна вважати інформацію, яка розповсюджується серед необмеженого кола осіб. З огляду на це стає зрозумілим, що абсолютно вся інформація, що розміщується в мережі Інтернет, автоматично стає масовою. Таким чином, будь-яка особа, яка створила веб-сторінку, веб-сайт, блог, форум або будь-який інший ресурс в мережі Інтернет, суто теоретично є власником засобу масової інформації.

Пунктом 65 Орієнтовного плану законопроектних робіт ще на 2009 рік, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2009 року № 185-р, Службі безпеки України було доручено підготовку проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної реєстрації Інтернет-видань», яким планувалося врегулювати процедуру державної реєстрації Інтернет-видань шляхом надання їм статусу ЗМІ. Однак вказаний план до сьогодні реалізовано не було.

На виконання рішення Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі від 19 листопада 2009 року № 3 було створено робочу групу щодо розробки проекту закону стосовно віднесення веб-сайтів до ЗМІ, їх державну реєстрацію та відображення на веб-сайті інформації про нього⁷.

Однак це завдання ускладнюється тим, що Інтернет, не будучи керованою організаційною структурою і юридичною особою, не є суб'єктом правовідносин, у зв'язку з чим немає юридичних відносин між мережею Інтернет (або її національними сегментами) і державою.

Отже, законопроекти, спрямовані на врегулювання інформаційних відносин у мережі Інтернет, мають розроблятися в Україні з рахуванням необхідності збалансованості регулювання інформаційної сфери відносин і потенційної небезпеки перетворення такого регулювання на цензуру. З метою забезпечення ефективного унормування суспільних відносин у сфері масової інформації, забезпечення охорони прав та законних інтересів усіх їх учасників потрібен комплексний підхід до визначення засад державної політики у сфері масової інформації з можливою подальшою підготовкою єдиного законопроекту.

Кульчій О. О. (Полтава). Законодавче забезпечення державної політики у сфері мас-медіа в умовах інформаційного протиборства

Розглядаються питання законодавчого забезпечення державної політики у сфері мас-медіа та врегулювання інформаційних відносин в мережі Інтернет.

Ключові слова: державна політика, інформаційні відносини, інформаційне протиборство, засоби масової інформації, Інтернет.

Кульчий О. А. (Полтава). Законодательное обеспечение государственной политики в сфере масс-медиа в условиях информационного противоборства

Рассматриваются вопросы законодательного обеспечения государственной политики в сфере масс-медиа и урегулирования информационных отношений в сети Интернет.

Ключевые слова: государственная политика, информационные отношения, информационное противоборство, средства массовой информации, Интернет.

Kulchiy O. O. (Poltava). Legislative support of the state policy in the sphere of mass media in terms of information confrontation

The article deals with the issues of legislative support of the state policy in the sphere of mass media and the settlement of information relations in the Internet.

Key words: public policy, information relations, information confrontation, mass media, Internet.

¹ Бондар Ю. Інформаційні війни на Стародавньому Сході // Вісник Книжкової палати. – 2012. – № 10. – С. 38–45.

² Петраков С. І. Моделі державного регулювання інформаційної сфери: закордонний досвід // Актуальні проблеми державного управління. – 2011. – № 1(39). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2011-1/doc/4/08.pdf>

³ Belmas G., Overbeck W. Major Principles of Media Law. – Stamford, 2014. – P. 76.

⁴ Суржик Д. В. Первая мировая (информационная) война в США // Вестник Московского государственного гуманитарного университета им. М. А. Шолохова. История и политология. – 2014. – № 1. – С. 98.

⁵ Михайлик С. А. Журналистика Соединенных Штатов Америки. – СПб, 2004. – С. 227.

⁶ Ильченко Н. М. Деякі аспекти формування механізму реалізації державної політики України в галузі засобів масової інформації // Державне будівництво: Електронне наукове фахове видання ХарPI НАДУ, 2007. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2007-1-2/doc/2/16.pdf>

⁷ Красноступ І. М. Порядок створення (заснування) та організації діяльності окремих засобів масової інформації в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/29545>